

Μυστήρια και μυστηριακές λατρείες

Ορθοδοξία / Θεία Λατρεία

Πέτρος Βασιλειάδης, Ομ. Καθηγητής Θεολογικής Σχολής ΑΠΘ

Η βιβλική κατανόηση του όρου «μυστήριο» σε σύγκριση με τις «μυστηριακές λατρείες»

Ο όρος «μυστήριο», ένας καθαρά θρησκευτικός *terminus technicus*, ετυμολογικά προέρχεται από το ρήμα «μύειν» (κλείνω μάτια και στόμα, και όχι από το ρήμα «μυεῖν» = αφιερώνω), [1] και στην κλασική αρχαιότητα αναφέρεται (κυρίως σε πληθ.) σε τελετές με μυστικές διδασκαλίες θρησκευτικού αλλά και πολιτικού περιεχομένου, συνοδευόμενες από πολλές παράξενες δραστηριότητες και έθιμα. Αν και έλκουν την προέλευσή τους σε τελετουργικές πράξεις τελούμενες στα πλαίσια της φυλής από πρωτόγονους λαούς, τα μυστήρια ως συγκροτημένο θρησκευτικό φαινόμενο εμφανίζονται κυρίως στον ελληνικό χώρο (διονυσιακά, ελευσίνια, ορφικά κλπ), για να φτάσουν στην κορύφωσή τους, μετά βέβαια από μια δημιουργική συνάντηση με διάφορες ανατολικές λατρείες, κατά τη ρωμαϊκή περίοδο. Επειδή ακριβώς και ο χριστιανισμός διαμορφώθηκε κατά την περίοδο ακμής των μυστηριακών θρησκειών (κατ' άλλους λατρειών), λόγω των έντονων ομοιοτήτων μεταξύ των διατυπώθηκε (από τη θρησκευτο-ιστορική κατά κύριο λόγο σχολή σκέψης) η θεωρία της αμοιβαίας εξάρτησης - και προπάντων της

εξάρτησης του χριστιανισμού από τα μυστήρια.

Στη βιβλική (παλαιο- μεσο- και καινο-διαθηκική) γραμματεία, αλλά και την πρώιμη μετα-βιβλική, ο όρος «μυστήριον» ποτέ δεν συνδέθηκε με λατρευτικές τελετές ή με τη λειτουργική έκφραση του λαού του Θεού (του Ισραήλ στην ΠΔ, της εκκλησίας στην ΚΔ). Για πρώτη φορά εμφανίζεται στους Ο΄ στα κείμενα της ελληνιστικής γραμματείας (Τωβίτ, Ιουδίθ, Σοφία, Σειράχ, Δανιήλ, Μακκαβαίων), όπου τις πιο πολλές φορές αναφέρεται αρνητικά στις εθνικές μυστηριακές θρησκείες (βλ. Σοφία Σολ 14,23: «κρύφια μυστήρια...(με) τεκνοφόνους τελετάς»), ή υποδηλώνει την ειδωλολατρία.[2] Στον Δανιήλ για πρώτη φορά το «μυστήριον» προσλαμβάνει μια σημασία πολύ σημαντική για την περαιτέρω εξέλιξη του όρου, την εσχατολογική.[3]

Η μοναδική χρήση του όρου στα ευαγγέλια απαντάται στη συνοπτική παράδοση, στην περίφημη ερμηνεία των παραβολών. Εδώ όμως «το μυστήριον (-α) της βασιλείας του Θεού (των ουρανών)» (Μαρκ 4, 11 παρ.), όπως και στο *corpus paulinum*,[4] ο όρος συνδέεται με το κήρυγμα, όχι με τελετουργίες όπως στις διάφορες μυστηριακές θρησκείες, γι' αυτό και τις περισσότερες φορές συνδέεται με όρους *αποκαλύψεως*.[5] Γενικά στην ΚΔ το μυστήριον πουθενά δεν συνδέεται με μυστικές διδασκαλίες, ούτε συναντούμε τις γνωστές προειδοποιήσεις των μυστηριακών λατρειών για *βεβήλωση* του μυστηρίου.

Στις επιστολές του Απ. Παύλου υπάρχουν αρκετές ενδείξεις ότι σε ορισμένους κύκλους της Πρώτης Εκκλησίας χρησιμοποιήθηκαν παραστάσεις των ελληνιστικών μυστηριακών θρησκειών για να ερμηνευτεί η σημασία του Κυριακού Δείπνου και

κατ' επέκταση ο χαρακτήρας της Ευχαριστίας, με αποτέλεσμα να πιστεύεται ότι το μυστήριο μεταδίδει ανεξάλειπτη ποιότητα σωτηρίας. Την αντίληψη αυτή επιχειρεί ο Παύλος να διορθώσει επί τη βάσει εκκλησιολογικών κριτηρίων, και της διδασκαλίας του περί πνευματικών χαρισμάτων και της Εκκλησίας ως «σώματος Χριστού».

Σύμφωνα με τη σακραμενταλιστική αντίληψη των μυστηριακών θρησκειών, ο άνθρωπος διά του μυστηρίου οικειούται μια δύναμη ζωής που ποτέ δε χάνεται, αφού στους μυστηριακούς θιάσους και το γενικότερο συγκρητιστικό περιβάλλον της πρωτοχριστιανικής εποχής ήταν ευρύτατα διαδεδομένη η αντίληψη πως μέσω της μύησης συνδέεται κανείς με την τύχη μιας θεότητας, κι έτσι συμμετέχοντας στο θάνατο και την ανάστασή της αποκτά αιώνια σωτηρία.[6] Οι Γνωστικοί αργότερα, επηρεασμένοι από τις μυστηριακές λατρείες και ακολουθώντας «μυστηριακή/σακραμενταλιστική» αντίληψη, τελούσαν βάπτισμα ακόμη και για νεκρούς σε μια προσπάθεια να ενεργοποιήσουν την ακατάλυτη αυτή δύναμη του βαπτίσματος επί του θανάτου. Ο απόστολος Παύλος αντικρούει στην προς Ρωμαίους επιστολή του (Ρωμ 6,3-11) τη μαγική/σακραμενταλιστική αυτή αντίληψη περί βαπτίσματος. Και ναι μεν το ερμηνεύει θεολογικά ως συμμετοχή στο σταυρικό θάνατο του Χριστού, εν τούτοις επιμένει στις συνέπειες που αυτό πρέπει να έχει στην ηθική ζωή του πιστού. Γι' αυτό και προ-τρέπει τους βαπτισμένους: «εν καινότητι ζωής περιπατήσωμεν» 6,4, «του μηκέτι δουλεύειν υμάς τη αμαρτία» 6,6 κλπ.[7]

Χαρακτηριστικό της παύλειας, αλλά και της εν γένει καινοδιαθηκικής, κατανόησης του «μυστηρίου» είναι το χωρίο της προς Εφεσίους 3, 3-12. Εκεί διατυπώνεται σαφέστατα ότι η αποστολή του Παύλου στα έθνη χαρακτηρίζεται ως «...η οικονομία του μυστηρίου του αποκεκρυμμένου δια των αιώνων εν τω Θεώ τα πάντα κτίσαντι δια Ιησού Χριστού, ίνα γνωρισθή νυν ταις αρχαίς και ταις εξουσίαις εν τοις επουρανίοις δια της Εκκλησίας η πολυποίκιλος σοφία του Θεού...» (3,9-10). Άρα μυστήριο, κατά τον απόστολο των εθνών είναι το **μυστικό σχέδιο του Θεού για τη σωτηρία όλου του κόσμου**. Κατ' επέκταση, όμως, ως **μυστήριο χαρακτηρίζεται η Εκκλησία**, μέσα στην οποία επενεργείται το μυστήριο της σωτηρίας. Και επειδή η Εκκλησία δεν είναι ούτε σύνολο δοξασιών κάποιου θρησκευτικού συστήματος, κάποια δηλαδή ιδεολογία (έστω και «ορθόδοξη»), ούτε κάποια μυστηριακή λατρεία, αλλά η εν συνάξει φανέρωση της Βασιλείας του Θεού, ως μυστήριο μπορεί να χαρακτηριστεί η Θεία Ευχαριστία. Μέχρι και τον δ' μ.Χ. αι. ο όρος «μυστήριο» και τα παράγωγά του κατ' ουδένα τρόπο δεν συνεδέοντο με αυτά που αργότερα επεκράτησε να ονομάζονται μυστήρια.[8]

(Απόσπασμα από την Εισήγηση στο Στ΄ Πανελλήνιο Λειτουργικό Συμπόσιο Στελεχών Ιερών Μητροπόλεων, με γενικό θέμα: «Χριστιανική Λατρεία και Ειδωλολατρία»)

[1] «μυστήρια δε εκλήθη παρά το τους μύειν το στόμα και μηδενί ταύτα εξηγείσθαι. Μυείν δέ εστι το κλείειν το στόμα» (Σχόλια στον Αριστοφάνη, 456).

[2] G. Bornkamm, «μυστήριον, μύεω», *Theological Dictionary of the New Testament*, τομ. IV, σελ. 813.

[3] Στο ίδιο, σελ. 814.

[4] Περισσότερα στο λεξικό της Κ.Δ. του W. Bauer.

[5] Περισσότερα στο G. Bornkamm, «μυστήριον, μύεω», σελ. 821εξ.

[6] Πρβλ και το 10ο κεφ. της Α΄ Κορ, το οποίο ο Σ. Αγουρίδης σωστά στο υπόμνημά του (*Αποστόλου Παύλου Πρώτη προς Κορινθίους Επιστολή*, 1982, σελ. 161εξ.) διαδοχικά τιτλοφορεί: «Ούτε τα μυστήρια αποτελούν εγγύηση για το μέλλον», και «Ο χριστιανισμός είναι ασυμβίβαστος με την ειδωλολατρία».

[7] E. Lohse, *Επίτομη θεολογία*, σελ.155εξ.

[8] Βλ. G. Bornkamm, «μυστήριον, μύεω», σελ. 823εξ.

<http://bit.ly/131hRdu>